

A német nőmozgalom keletkezése.

A társadalmi életben keletkezett áramlatok mind szélesebb mederben folynak, mindegyre hatalmasabb folyammá dagadnak. A művelt nyugati államok határain túl terjeszkedve, mihozzánk is elhatoltak. Különösen áll ez a németországi socialista-mozgalmakról és a vele karöltve terjedő nőmozgalomról.

Akár a mi socialistáinkat figyeljük meg, akár a mi nőmozgalmunkat, ezen igazságot beigazolvva látjuk. Ezért tanulságos és érdekes a német irodalom ide vonatkozó részének a megfigyelése, illetőleg tanulmányozása. Ebben a tekintetben igen érdekes MITSCHERLICH WALDEMAR, a poseni kir. jogakadémiai tanárának egyik kisebb tanulmánya, amelynek címe: »E n t - s t e h u n g d e r d e u t s c h e n F r a u e n b e w e g u n g . E i n e s o z i o l o g i s c h e B e t r a c h t u n g . B e r l i n 1905. 95 oldal. A tömör, mondhatnám plasticus előadás igen vonzóvá teszi ennek a kis műnek az olvasását.

Az előszóban említi a szerző, hogy ama téves vélemény elkerülése végett, mintha ő ebben a művében a nőmozgalom keletkezésének okait kimerítően akarná tárgyalni, megjegyzi, hogy ezt két más műve fogja követni. Ezek a folytatások a nőmozgalom keletkezését egészen ellenkező nézőpontokból fogják megvilágítani, hogy ekképpen ezen sajtóságos mozgalomnak minden oldala lehetőleg föltárva legyen. Jelen tanulmány csak azt igyekszik kimutatni, hogy a társadalom mint egész mennyiben járult hozzá ezen mozgalom keletkezéséhez.

Az egyéneknek és a külön csoportoknak társadalmi élete csak az általános társadalmi fejlődésnek ismerete folytán lesz érthetővé, szerző szerint, különösen azért, mert a társadalomnak folyton növekvő bonyolultsága következtében az egyének és a külön csoportok szellemi, erkölcsi és társadalmi életüket illetőleg mindinkább függökké lesznek a társadalomtól. Egy az összes társadalmi csoportokra kiterjedő nemzetközi tanul-

mány csak homályos képet nyújtana, mert eme csoportok mindegyike egyéni életet él, mely különös figyelembevételt igényel. A nőmozgalom keletkezésének okai világosabban fognak, szerző nézete szerint, épp ezért mutatkozni, ha vizsgálódásunkat minden egyes társadalmi testre nézve elkülönítve végezzük és csak ezután keressük a hasonlatosságot. Szerzőnk ennél fogva a n é m e t nőmozgalom keletkezésére szorítkozott. A tanulmány három részre oszlik.

Az első rész Németország társadalmának politikai, szellemi és erkölcsi átalakulásáról szól, valamint ennek befolyásáról a nőmozgalom keletkezésére.

A politika terén: Németországnak egységes birodalomra történt egyesülése előtt a nőmozgalom előfeltételei hiányoznak. Németország szaggatottsága, particularismusa, az egyes országokban érvényes eltérő egyesületi törvények akadályai egy nagyarányú egységes fejlődésnek. A tömegek egész érdeklődése a politikai kérdés megoldására központosul, valamint a gazdasági versengésben, midőn minden egyes ország arra törekszik, hogy a szomszédjai mögött el ne maradjon.

A szellemi élet terén: A tudomány, mely a XVIII. században lényegileg önczélnek tekintett, a XIX. században a gyakorlati élet szolgálatába lép. A közművelődésnek ez által okozott emelkedése kihat a nőmozgalomra is. Az anyagosság előtérbe lép, a nő fogalmi körét is befolyásolja és őt követelések támasztására indítja. A tudománynak a gyakorlati étellel való összekapcsolása amannak nagymérvű népszerűsítésére vezet. A tudás kiterjed a tömegekre, azokat értelmesebbé teszi és erősíti hatalmuk tudatát. Azzal a tudattal, hogy mint tömeg elérhetnek valamit, meg van adva az alap a nők tömeges szervezkedéséhez is, vagyis a tulajdonképpeni nőmozgalomhoz.

Az erkölcs terén: Az erkölcsi nézetek körül a XIX. században beállott változás következtében a nő szabadabb mozgást nyer s ennek folytán nagyobb lehetősége nyílik annak, hogy hivatásos tevékenységet a házon kívül folytasson. A nőnek önelhatározási joga mindegyre nagyobb elismerésben részesül.

A második és legfontosabb rész az ide tartozó gazdasági kérdéseket tárgyalja. Itt különösen egy fontos fejlődési tényezőnek, a munkamegosztásnak, a társadalom átalakulására s így egyúttal a nőmozgalom keletkezésére gyakorolt befolyása jön tekintetbe.

Elsőbben a népesség szaporodásának befolyását illetőleg megjegyzendő, hogy a népesség szaporodása magában véve nem okozza a társadalom fejlődését, ha az egyúttal nincsen egybekötve az illető népesség megfelelő tulajdonságaival. A népszaporodás okozta életküzdelmek a nő társadalmi állását is sújtják s ez által közvetve a nőmozgalmat érintik.

Fontos a munkaösszetétel befolyása; ez a munkamegosztásnak egy külön jelensége: a munkaösszetételnek jellegzetessége akkor nyilvánul, ha egy azelőtt sokak által végzett munka egy vagy néhány személyre bízatik, akik azonban az illető foglalkozási ágban tevékenykedők megbízásából cselekszenek és társadalmi életünkben nem jelentkeznek önálló és független szerv gyanánt. A gazdasági életben a szövetkezeteknél találunk ilyen munkaösszetételt. Mint minden szervezetnél, úgy a nő mozgalomnál is az egyik főkövetelmény a munkaegyesítés. Itt különösen tekintetbe jön: először az erők központosítása, mely nagyobb erőhöz és a célok központosításához vezet; másodsor a közös célok világosabban lépnek előtérbe, a kevésbé fontos háttérbe szorul s egyesek önző követelményei nem érvényesülhetnek; harmadsor a tőkében és időben szerzett megtakarítás eszközöket szolgáltat a célok felé való erőteljesebb törekvéshez.

A munkamegosztás az egész gazdasági életet átalakítja. A munkamegosztás a foglalkozási ágaknak növekvő e g y é n e s í t é s é t idézi elő, mely minden emberi tehetségnek megfelelő foglalkozást nyújt s így emeli annak a lehetőségét, hogy mindenki egyéni képességeinek megfelelőleg nyerjen foglalkozást. Ekképpen a nő számára is a munkamegosztás hatása folytán új hivatási és foglalkozási ágak nyílnak meg.

A munkamegosztás magában véve különben a társadalmi életnek talán legfontosabb jelensége; ez elválasztja és összeköti az embereket politikai, szellemi és gazdasági tekintetben, még pedig oly mértékben, a hogyan a cultura emelkedik, az egyes társadalmi testek növekszenek és bonyolultakká lesznek.

A XVIII. század végén új munkatényező lép föl a gazdasági életben: a gép. Ez valóságos forradalmat idéz elő a munka terén. Németországban a munkaerő a technikai találmányok által a munkaképességnek körülbelül tizenkétszeresére emelkedett. A mechanikai munka az emberek kezéből kiragadva fokozottabb mértékben gépekkel végeztetik. Mindinkább terjed az a törekvés, hogy a munkás az egyes üzemekben csak felügyelő és ellenőrző tevékenységet fejtson ki. A gőzerő mellett mindinkább terjed a villamos erő alkalmazása.

A n a g y ü z e m uralkodik most a modern ipari termelésben, mely nem megrendelésre, hanem a piac számára, még pedig sokszor a világ p i a c z számára termel.

A nagyüzemet látjuk a közlekedés terén is, mely most már legyőzvé a »tér h a t a l m á t«, világközlekedéssé fejlődött.

Ez, valamint a hihetetlen tökélyre emelkedett hírszolgálat az emberiségnek, valamint az egyesnek a mozgékony-ságát óriási mértékben emelte s végeredményben a mai kereskedelemhez: a v i l á g k e r e s k e d e l e m h e z vezetett.

A nagymérvű technikai fejlődés következtében gyengébb emberi erő, tehát a nő is alkalmazást nyerhetett*). Azok a korlátok, amelyek azelőtt a nőt működési szabadságában akadályozták, a gazdasági életben is az iparszabadság, a szabad költözködési jog és a letelepedési szabadság által megdőlték s így a munkakereső nők a gazdasági életbe is akadálytalanul beözönltek.

A gazdasági fejlődésnek egyik legfontosabb jelensége a XIX. században a nagy munkástömegek keletkezése az óriási technikai fejlődéssel és a nagy üzemek terjedésével egyetemben. Németországnak 15 milliónyi munkástömege van, köztük körülbelül 5 millió munkásnő**). Az új gazdasági fejlődés a munkásság helyzetét egészen átalakította. Az alkalmaztatás biztossága megszűnt s azzal együtt a rendszeres foglalkozásra való kilátás is.

Munkaadó és munkás, mint idegenek és érdektelenek álltak egymással szemben és a kölcsönös felelősség érzete elveszett. A munkaadó nem törődött azzal, hogy a munkást elbocsátás által a nyomorba taszítja, viszont a munkást sem érdekelte az, hogy a munka otthagásával nagy kárt okoz a munkaadónak. Ez az önző szempont mind odáig kifejlődött. A munkaadó ezt könnyebben bírta elviselni, sőt helyivel-közzel még előnyére is szolgált. A munkás helyzete azonban kedvezőtlenebb volt.

Ezek az árnyoldalak különösen a nőnél mutatkoztak, mert a nő, hogy állását el ne veszítse a munkaadó kívánságainak és követeléseinek könnyebben rendelte magát alá.

A vállalkozó törekvése arra irányul, hogy a befektetett tőkét minél gyorsabban törleszsze és a termelési költségeket leszállítsa. Ez a fogyasztóknak is kedvez, mert megakadályozza az árúk drágulását, ellenben ez a törekvés a munkaerő kiszákmányolására vezetett. A munkabérek leszorítása nemcsak a munkásság egészségét veszélyeztette, hanem a jövő nemzedékét is, ami könnyen a nemzeti erő aláásásával végződhetett volna. Különösen a női nem szenvedett ezen viszonyok között. A hosszú munkaidő elvonta a nőt a háztartástól, a gyermekek nevelésétől és gondozásától s nagy kárt okozott a családi életnek.

Hosszú időnek kellett lefolynia, amíg a vállalkozók ahhoz a tapasztalathoz jutottak, hogy bizonyos fokig a munkásosztály magasabb munkabér mellett s a munkaidő korlátozásával munkaképességben nyer.

A tömegnyomort nem lehetett figyelmen kívül hagyni és a folyton szaporodó büntettek kényszerítették a társadalmat a veszedelem socialis okainak kutatására.

*) V. ö. Mitscherlich: Entstehung der deutschen Frauenbewegung 35. oldalát. — **) V. ö. Ugyanott a 37. oldalt.

A gazdasági haladás túl gyors ütemben történt úgy, hogy a női munkaerők válogatás nélkül özönlöttek be az egyes foglalkozási ágakba és tekintet nélkül erejükre és munkaképességükre nyertek alkalmazást. A női munkaerőknek ezen beözönlésében csak az alsó néprétegekhez tartozók vettek részt. A gazdasági életnek ezen hirtelen átalakulása az alsóbb néprétegekben borzasztó nyomort idézett elő. A nőnek ez által okozott gazdasági és társadalmi helyzete okozta az alsóbb rétegek nőmozgalmának keletkezését.

Ennek ellenkező képét látjuk a társadalom középső és magasabb rétegeiben. Amíg az alsó néprétegekben a nő a túlzott munka miatt szenved, ama rétegekben a nő munkát kíván, dolgozni óhajt. Ezek a viszonyok a női foglalkozási ágak fejlődésében keletkezett szünetelésnek a következményei. Ennek az oka viszont gazdasági életünknek a XVII. és a XVIII. században létezett állandóságát a XIX. században követő túl gyors fejlődése, mely a nő megfelelő foglalkoztatásáról és jogosult követeléseiről megfeledezett. Ez az állapot azzal élesedik ki, hogy a nő nemcsak nem nyer újabb foglalkozási ágakat, hanem még régi működési terekről is a családnak gazdasági tehermentesítése folytán leszorul. (A fonás, szövés, kötés, varrás, világítás, vízbeszerzés stb., stb. házi foglalkozásokat túlnyomóan a nagyipar veszi át.) Ezen kedvezőtlen viszonyok folytán az érdekelt körökből oly nők emelkedtek ki, akik hasonlózott férfiakkal és nőekkel átvették a nőmozgalom vezetését.

A harmadik rész a társadalmi átalakulás nehézségét tárgyalja, valamint annak befolyását a nőmozgalomra.

Azok, akik bizonyos foglalkozási ághoz tartoznak, a régi foglalkozásokból kisarjadzott újabb részletfoglalkozásokat is biztosítani óhajtják a maguk és társaik részére, annál is inkább, minél magasabbrendű az illető foglalkozási ág. Emiatt különösen a nő szenved nagyon, kivált az a nő, aki a szabad foglalkozásokba óhajt behatolni, ahová csak bizonyos feltételek mellett lehet bejutni (vizsgák).

Ide tartozik a társadalomban uralkodó maradiság figyelembe vétele, vagyis a társadalomnak, valamint az egyéneknek az a törekvése, hogy abban az állapotban megmaradjanak, amelyben éppen most vannak. A maradiság befolyása a nőmozgalom keletkezésére jelentékeny és minden újítás iránti ellenszenvben nyilvánul.

A politikai, erkölcsi és jogi téren részben beállott fejlődési szünet arra kényszerítette a nőt, hogy erőit gyűjtse, szervezkedjék, hogy képes legyen kívánalmainak nagyobb nyomatékot adni. Ez a befolyás a gazdasági téren a háziipar és a gyáripar közti versengéshez vezetett s a munkásnők mozgalmát elősegítette, mely a nőmozgalomnak egyik ága.

A polgári nőknek ragaszkodása a háziipari munkához részben a saját osztálybeliek iránti tekintetekkel okoltatott meg, mert ez utóbbiak a gyári munkát megvetették; ez tarthatatlan állapotokat eredményezett, amely folyton fokozódván a nőmozgalomban nyert kifejezést, mely hivatva volt ez állapotot segíteni. Az ilyen előítéletek elleni küzdelem egyenesen a nőmozgalomhoz való csatlakozáshoz vezet.

A maradiság egyik előnye, hogy »az új« nem lép hirtelen a régi helyébe, hanem megérni kényszerül. Ez az akadályozó befolyás a nőmozgalomban az erők gyűjtésére vezetett, valamint a kívánalmak megrostálására. A maradi és az előretörékvő elemek megosztásától függ az, hogy mily gyorsasággal s mily terjedelemben képes »az új«, a mi esetünkben a nőmozgalom érvényesülni. A maradiság tehát részben előnyös, részben gátló befolyást gyakorolt a nőmozgalomra.

A maradiság mint gátló elem mellett egy másik tényező lép föl, mely a nőmozgalmat megnehezíti, t. i. a társadalom továbbfejlődésének a nehézsége a haladó fejlődés mellett.

A társadalom fokozódó szövevényessége megnehezíti az újnak a régihez való alkalmazkodását. A vezető funkciók számának növekvése a társadalmi szervezetben mind nagyobb számú felelős állásokat teremt, amelyeken az ujjal való kísérlet már kockázatosabb és az egészre nézve végzetes lehet. Ebből a női mozgalomra nézve gátló befolyás származik, különösen a nőnek felelős állásokon való alkalmaztatását illetőleg.

Ama különféle irányzatok, amelyek a nőmozgalom keletkezésére hatással bírnak, a társadalmi szervezetnek minden téren való egyenletes kiépítésére irányuló emberi erők elégtelensége folytán a társadalmi fejlődés egyenetlenségének felismeréséhez vezetnek.

Ez az egyenetlenség a mi esetünkben a nőnek tényleges tehetségei és annak alkalmaztatási lehetőségei között" a legnagyobb aránytalanságot idézi elő és éppen a XIX. század erősen egyoldalú fejlődése folytán főfeltétele lesz a nőmozgalom amaz erős fejlődésének, mely azon egyoldalúság ellen irányul, mely alatt a nő szenved.

MITSCHERLICH könyve mindenesetre meggyőzheti azokat is a nőmozgalom jogosultságáról, kik eddig abban nem hittek, és pedig nézetünk szerint sokkal inkább, mint BEBEL híres műve: »A nő és a socialismus«, mert elfogulatlanul és tárgyilagosan vizsgálja a kérdést, a híres socialista vezér fanatikus felfogásának követését helyett.

Fülöp Kornél.